

15. Kristne kirker under COVID-19: globale nedslag

Af Jakob Egeris-Thorsen, lektor, Afdeling for Teologi, Aarhus Universitet. E-mail: teojet@cas.au.dk

Kristendommen er med sine 2,4 milliarder troende verdens største religion. Det store antal konfessioner inden for denne religion og dens udbredelse på tværs af kontinenter, kulturer og folkeslag gør det umuligt at give en skildring af de kristne kirkers reaktion på COVID-19-krisen, der yder alle grene af kristenheden bare en nogenlunde retfærdighed. I det følgende har jeg derfor af pladshensyn valgt udelukkende at fokusere på den romersk-katolske kirke, som er den største kristne kirke, samt på den nye store konfessionelle familie af karismatiske trossamfund, som særligt i det globale syd er kommet til at spille en stadig større rolle. Mange af de generelle problematikker omkring de kristne trossamfunds tilgang til regeringsbestemte nedlukninger samt ændringer i den religiøse praksis behandles i artiklen "Religiøse responser til COVID-19 på et globalt plan".

Den romersk-katolske kirke

Den katolske kirke har med sin righoldige liturgiske tradition og ofte storslåede kulisser sans for at skabe indtryksfulde øjeblikke, også på TV. Den 27. marts 2020 skabte pave Frans endnu sådan et øjeblik. På en næsten gabende tom Petersplads gik paven i tusmørke og i silende regnvejre alene op ad trapperne til en overdækket interimistisk scene foran Peterskirken for at indlede en særlig andagt for at afvende COVID-19 pandemien og give mod til de troende. Andagten sluttede med en ekstraordinær *urbi et orbi*-velsignelse, som ellers kun meddeles juledag og påskedag. Paven havde bedt katolikker verden over at følge med og åndeligt at tilslutte sig hans bønner og intentioner. For dem, der gjorde dette, lovede paven fuldt aflad. Kirkelige og verdslige TV-stationer verden over transmitterede andagten, som også blev sendt som livestream på alverdens hjemmesider og sociale medier. Alene i Italien fulgte mellem 8 og 11 millioner seere paven live på TV, computer eller telefoner, på verdensplan sikkert mange flere.

Den katolske kirke er verdens største trossamfund med 1,2 milliarder medlemmer verden over. Ligesom alle andre institutioner måtte den i de forskellige lande tilpasse sig de forholdsregler og restriktioner, der blev indført for at hindre spredningen af COVID-19-virusen. Det betød, at det centrale omdrejningspunkt i katolsk fromhedsliv, søndagshøjmessens og de daglige hverdagsmesser, gradvist blev lukket ned for offentlig deltagelse. Præsterne måtte således fejre gudstjenesterne for lukkede døre, alene eller med ganske få deltagere. I modsætning til en protestantisk forståelse, hvor gudstjenesten er meningsløs uden en deltagende menighed, kan den katolske gudstjeneste med sin forståelse af messeofret, der frembæres for Gud, også fejres meningsfuldt uden en fysisk tilstedeværende menighed.¹³⁴

Overalt udsendte biskopper hyrdebrev, der fritog katolikkerne fra søndagsmessepligten og som samtidigt opfordrede dem til at følge gudstjenesterne via medier og åndeligt at forene sig med de hellige

¹³⁴ Jf. artikel om den katolske kirke i Danmark under COVID-19 i denne udgave af e-årbogen, Krabbe Trolle & Thorsen

handlinger, de fysisk var afskåret fra at deltage i. Ligesom i mange andre kristne kirker betød lukningen af kirkedørene, at katolske menigheder og præster fra den ene dag til den anden i hele verden kastede sig ud i digitale eksperimenter, med transmission af messer på hjemmesider og sociale medier, online sjælesorg og virtuel trosoplæring. Men meget kirkeligt arbejde kræver fysisk tilstedeværelse: uddeling af kommunion (nadder), skriftemål og de syges salvelse (tidligere populært kaldet ”den sidste olie”). Dette gælder særligt omsorgen for syge og døende: præster, ordenssøstre og lægfolk har mange steder spillet en vigtig rolle i plejen af COVID-19-patienter. Den pastorale omsorg har ikke været uden omkostninger. Med udgangen af juni 2020, var 120 mestendels ældre italienske præster døde af COVID-19.¹³⁵ I Spanien er tallet over hundrede, mens man i andre katolsk-dominerede lande i skrivende stund stadig mangler et overblik over dødsfald blandt gejstlige og andet kirkeligt personale.¹³⁶ Den økonomiske krise, der er fulgt i kølvandet på pandemien, har kastet millioner af mennesker ud i fattigdom, både i Sydeuropa, USA og i det globale syd. Her har katolske hjælpeorganisationer og suppekokkener i stor stil stået for uddeling af mad og medicin. Dette gælder både helt lokale initiativer og den organiserede hjælp, der leveres af fx Caritas-forbundet, der er en af de største kirkeligt baserede hjælpeorganisationer og opererer i 200 lande.

Ser man på, hvordan Vatikanet og de forskellige bispedømmer rundt omkring i verden har reageret på de af myndighederne indførte restriktioner, tegner der sig et billede af en kirke, der meget lydigt og tydeligt har bakket op om de ofte meget drastiske forholdsregler, som næsten overalt er blevet iværksat. I hyrdebrevet opfordres de troende af deres biskopper til at overholde reglerne og til at kompensere for det manglende fælles religiøse liv med andre fromhedsøvelser og bønner i hjemmet og familien. I verdens største katolske land Brasilien, hvor den siddende præsident Jair Bolsonaro gentagne gange har forsøgt at negligere alvoren af COVID-19, underskrev 152 af landets biskopper (ca. en tredjedel af alle) et åbent brev, der i meget skarpe vendinger kritiserede den føderale regerings håndtering af krisen. Brevet blev lækket til en avis, som bragte det den 26. juli, og skabte straks en voldsom debat.¹³⁷

Den grundlæggende institutionelle opbakning til nedlukninger og restriktioner af det offentlige religiøse liv betyder imidlertid ikke, at der ikke har været heftige diskussioner blandt katolske teologer og intellektuelle. Debatterne har især omhandlet de af myndighederne foretagne prioriteringer, den totale lukning af kirkerum, der de fleste steder også umuliggjorde individuel andagt, samt rækkefølgen og reglerne for genåbning, de steder hvor en sådan har fundet sted. Torsdag den 12. marts 2020 valgte kardinal Angelo de Donatis at følge myndighedernes råd og suspendere alle offentlige gudstjenester i Rom, samt at lukke kirkerne frem til 3. april. Den sidste forholdsregel blev allerede næste dag offentligt kritiseret af pave Frans, der mente at kirkerne under overholdelse af de gældende sikkerhedsregler burde være åbne for personlig bøn, og kardinalen valgte samme dag at udsende et nyt dekret, hvori nogle kirker blev genåbnet for andagtssøgende.¹³⁸ Denne episode viser meget godt det dilemma, som den katolske kirke overalt har været i, nemlig at man på den ene side gerne vil være en ansvarlig institution, der respekterer og understøtter

¹³⁵ <https://www.romereports.com/en/2020/06/23/coronavirus-killed-more-than-120-priests-in-italy/>

¹³⁶ <http://en.abouna.org/en/content/about-100-priests-have-died-coronavirus-spain>

¹³⁷ <https://www.ncronline.org/news/coronavirus/openly-criticizing-brazils-president-152-bishops-spur-anger-controversy>

¹³⁸ <https://www.dailymail.co.uk/news/article-8109567/Romes-churches-remain-OPEN-plan-close-coronavirus-criticised-Pope.html>.

myndigheder og sundhedsvidenskabelige anbefalinger, samtidig med at man – forventeligt nok – anser det religiøse liv og menneskers udfoldelse heraf som værende af eksistentiel vigtighed.¹³⁹

I USA, hvor der foregår en ret markant debat om kirkens retning og pave Frans' pontifikat mellem liberale katolikker og en stærk og indflydelsesrig konservativ minoritet, har der i den katolske kirke – ligesom i resten af det amerikanske samfund – også været en langt større debat om nedlukningerne af kirkerne end i Europa. Særligt konservative katolikker har været skeptiske overfor COVID-19-restriktionerne. Som eksempel på dette kan man nævne debatterne i det indflydelsesrige konservative tidsskrift *First Things*, hvor den katolske chefredaktør R.R. Reno kontinuerligt har problematiseret nedlukningen af samfund og kirke som en overdrivelse. Han er i samme blad blevet modsagt af en anden prominent konservativ stemme, nemlig Thomas Joseph White OP, der er leder af det Thomistiske Institut ved Angelicum-universitetet i Rom og som har forsvaret nedlukningen som værende i fuld overensstemmelse med både katolsk tradition (Karl Borromæus) og naturretten, som foreskriver beskyttelse af livet. I samme blad har ærkebiskop emeritus af Philadelphia, Charles J. Chaput sammen med Michael Farris fra den (primært) evangelikale Alliance for the Defence of Freedom ligeledes kritiseret, at den religiøse frihed begrænses af for strenge restriktioner.¹⁴⁰ I forbindelse med genåbningen i USA i juni måned 2020 har der været stor kritik af, at kirker skulle underkastes begrænsninger på 50 deltagere ved gudstjenester, mens fx kasinoer og andre forlystelsessteder har måttet åbne langt mere, når blot afstands begrænsninger blev overholdt.¹⁴¹ I november 2020, under anden bølge af epidemien i USA, blev et forsamlingsforbud i dele af New York på 10 personer, der også skulle omfatte religiøse forsamlinger, underkendt af USAs Højesteret, efter at Brooklyns katolske bispedømme og den jødiske organisation Agudath Israel havde rejst sagen.¹⁴² Lignende diskussioner har man set i Europa, hvor det ikke er nedlukningen i sig selv der kritiseres, men det faktum at kirkerne mange steder først måtte genåbne sent, typisk samtidig med kulturinstitutioner og restauranter. Egentlige protester fra kirkelig side og mindre demonstrationer er i Europa først kommet under de delvise nye nedlukninger, der nogle steder blev indført under den anden COVID-19-bølge i november.¹⁴³

Den katolske kirke er en kæmpe organisation med en meget omfattende og decentral økonomi. Der har siden COVID-19-krisens begyndelse været mange overvejelser over de mulige økonomiske konsekvenser af denne for kirkens økonomi. De færreste lande har kirkeskatteordninger, og derfor er den største kilde til indtægter de fleste steder donationer, oftest i form af de konkrete kontante beløb, der om søndagen lægges i kirkebøsser. Det er i skrivende stund stadig ikke muligt at få et overblik over de økonomiske tab, som krisen har medført for kirken, men tre eksempler kan give et indblik i det potentielle omfang.

I USA indsamles der således hver uge omkring 160 millioner dollars i landets 17.000 sogne. Og selvom man mange steder under pandemien hurtigt har taget elektroniske indsamlingsmetoder i brug, betyder 3-4 måneder med lukkede kirker, at man risikerer et indtægtstab på mindst en halv milliard US \$. I Colombia kommer 90% af kirkens indtægter fra søndagskollekten, og i slutningen af juni bekendtgjorde kirken i et kommuniké, at kirken ville gå konkurs ved udgangen af august, med mindre den atter fik indtægter. Tre

¹³⁹ Se analysen af den kendte 'vatikanist' Allen (2020). <https://cruxnow.com/news-analysis/2020/04/for-pope-francis-quarantine-puts-two-signature-causes-in-conflict/>

¹⁴⁰ White 2020.

¹⁴¹ Chaput & Farris 2020.

¹⁴² Supreme Court of the United States 2020; <https://www.bbc.com/news/world-us-canada-55069040?fbclid=IwAR2MzDf3Eqn4Q48Kugnudu9MzMO6gtycmOYFGMDBz-UMwoTZ04k3LBgfVYVY>.

¹⁴³ se fx <https://www.youtube.com/watch?v=mRRu-2pYSv0> og Tück 2020.

måneder efter nedlukningen var kirkens udgifter i juni 2020 bare steget pga. social nødhjælp, alt imens indtægterne var skrumpet ind til en brøkdel. Hvis ikke de troende atter begyndte at betale på nye måder, ville minimum 50.000 sociale projekter (suppekøkkener, skoler i slumområder, plejehjem mv.) være i fare for at løbe tør for midler i slutningen af 2020.¹⁴⁴

Endelig er Vatikanet også hårdt presset af den økonomiske krise i kølvandet på COVID-19. Man regner med, at underskuddet på statsfinanserne i mini-bystaten i 2020 kommer til at beløbe sig til knap 1 milliard danske kroner. Det skyldes primært, at indtægterne fra Vatikanmuseet er gået kraftigt tilbage, og at bidrag fra alverdens bispedømmer til Vatikanet også er blevet kraftigt reduceret.¹⁴⁵

Ét er de potentielle økonomiske tab, som COVID-19 kan medføre for den katolske kirke, noget andet er spørgsmålet om, hvorvidt den langvarige nedlukning også får konsekvenser for folks religiøse praksis og tilhørsforhold.¹⁴⁶ Også her er det naturligvis på nuværende tidspunkt alt for tidligt at opgøre effekterne af krisen, men da mange katolske lande har en forholdsvis høj søndagskirkegang, som derfor også ofte kan have en rutinepræget karakter, er der allerede flere kirkelige observatører og sociologer, der gør sig overvejelser over betydningen af en 3-4 måneders nedlukning, der endnu mange steder er helt eller delvist i kraft, eller sat i kraft igen. Helt konkret går overvejselen på, at den regelmæssige kirkegang vil gå tilbage, fordi folk får nye vaner.¹⁴⁷

Pinsekirker og karismatiske kristne

I løbet af COVID-19-krisen i 2020, var det særligt én gren af den kristne familie, der kontinuerligt formåede at skabe overskrifter og påkalde sig kritik for ikke at tage COVID-19 alvorligt og dermed at udsætte kirkemedlemmer og andre for smittefare. Det drejer sig om de karismatiske kristne, dvs. primært pinsekirkerne, de såkaldt neo-pentekostale kirker og karismatiske bevægelser inden for de etablerede kirker, der siden midten af det 20 århundrede har været den hurtigst voksende gren af kristenheden og i dag omfatter over 600 millioner troende. Disse uafhængige og indbyrdes meget forskellige kirkesamfund har spredt sig over hele kloden, men står særligt stærkt i det globale syd, dvs. Latinamerika, Afrika og Sydøstasien.¹⁴⁸ De er kendetegnet ved et særligt fokus på Helligånden og en erfaringsbaseret forståelse af troen, dvs. den ekstatiske erfaring af Guds nærvær og en verdensopfattelse, der fra et moderne sekulært perspektiv kan beskrives som "genfortryllet". Hermed menes, at den overnaturlige verden befolket af engle og dæmoner, som findes i det bibelske univers, men som i en moderne vestlig kristendom er trængt stærkt i baggrunden, er en del af de troendes erfaringsverden og fx manifesterer sig i form af tungetale, religiøs trance og dæmonuddrivelser.¹⁴⁹ Mange karismatiske kristne har en forståelse af verden som et sted, hvor der foregår en åndelig kamp mellem Gud og Satan, og hvor det er de troendes opgave at deltage i denne åndelige kamp

¹⁴⁴ <https://angelusnews.com/voices/financial-impact-of-pandemic-on-the-church-unclear-but-likely-catastrophic/>.

¹⁴⁵ <https://www.larepublica.co/economia/cada-parroquia-se-sostiene-en-mas-de-90-por-ofrendas-que-hacen-los-feligreses-3021345>.

¹⁴⁶ <https://cruxnow.com/news-analysis/2020/07/facing-scandal-and-debt-pope-shifts-into-high-gear-on-financial-reform/> og <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-vatican-finances-idUSKBN22P1OR>.

¹⁴⁷ Newport 2020.

¹⁴⁸ Til pinsekirkerne i Europa tilhører den nævnte Église de la Porte Ouverte i Mulhouse. Også i Tyskland blev enkelte frikirker til mindre hotspots: <https://www.pro-medienmagazin.de/gesellschaft/gesellschaft/2020/10/06/recherche-freikirchen-ohne-dachverband-sind-eher-corona-hotspot-als-andere-gemeinden/>.

¹⁴⁹ Bullivant 2020: 20.

ved hjælp af bøn ("spiritual warfare"). Det er her COVID-19 kommer ind i billedet, for i mange prominente neo-pentekostale prædikanters forkyndelse er virussen på forskellig vis blevet tolket som et led i denne åndelige krig. I Brasilien, som er Latinamerikas hot spot for en mangfoldighed af karismatiske, evangelikale og pentekostale kirkesamfund, har den berømte pastor Valdemiro Santiago, som er grundlægger af kirken Igreja Mundial do Poder de Deus ("Guds magts universelle kirke", med ca. 3-7 millioner medlemmer i 24 lande), betegnet COVID-19 som Guds straf over en syndig verden. En anden magtfuld prædikant, biskop Edir Macedo fra det, der på engelsk hedder The Universal Church of the Kingdom of God (med op mod 8 millioner medlemmer i 128 lande), har kaldt virussen for Satans våben og hævdet, at den var ufarlig for dem, der tror og stoler nok på Gud.¹⁵⁰

Mange andre protestantiske kirkeledere i landet er ikke gået så langt i deres tolkning, men har bakket præsident Jair Bolsonaro op i hans negligering af virussens alvor og prioriteringen af at holde forretnings- og kirkelivet åbent. Tesen har været, at kuren ikke måtte være værre end sygdommen. Mange fattige i den uformelle økonomiske sektor i Brasilien har lidt hårdt under COVID-19-nedlukninger, og her vinder præsidentens og kirkelederes antydning af, at Alvoren af COVID-19 overdrives af den progressive elite, et vist gehør. Men selvom en del præster har opfordret de troende til at ignorere retningslinjer, har mange af de fattige, som plejer at fylde de pentekostale kirker, pudsigt nok valgt at stole mere på sundhedsmyndighederne og er blevet hjemme.¹⁵¹ Dette kan skyldes, at mange af medlemmerne tilhører de laveste sociale klasser uden adgang til gode sundhedsydelser.

Andre steder i Latinamerika har man ligeledes set, at særligt neo-pentekostale kirker har trodsset forsamlingsforbud for at samles til gudstjeneste. Ud over at være begrundet i mistænksomhed overfor nationale sundhedsmyndigheder må man formode, at rent pekuniære spørgsmål også spiller en central rolle i COVID-19, idet kirkerne går glip af de betragtelige summer, der indsamles som led i gudstjenesten. De protestantiske frikirker i Latinamerika opkræver det høje tiende-bidrag fra deres medlemmer, som typisk betales kontant i forbindelse med gudstjenestens indsamlinger. Derudover abonnerer mange af de karismatiske kirker på den såkaldte herlighedsteologi, hvor troende beviser deres tro på Gud ved at give store pengegaver til kirken, til gengæld for hvilke de forventer materielle velsignelser, social trivsel og sundhed.¹⁵² Derfor rammes disse kirkesamfund ekstra hårdt af coronanedlukninger, da hele den sociale, materielle og religiøse interaktion forsvinder og resulterer i økonomisk smalhals og massive indtægtstab for disse kirker.¹⁵³ I Afrika spiller pentekostale kirker også en stor rolle, og derfor er COVID-19 og bekæmpelsen af samme i høj grad blevet genstand for religiøs fortolkning. Gennemgående er den blevet tolket som et udtryk for Satans hærgen, og præster har i stor stil opfordret til bøn og faste i kampen mod pandemien. I Tanzania har præsident John Pombe Magafuli opfordret både muslimer og kristne til at bekæmpe COVID-19-dæmonen med bøn og derfor også været meget tilbageholdende med at lukke kirker og moskeer. Ofte er den åndelige kamp gået hånd i hånd med de sundhedsfaglige forholdsregler, men ligesom i Brasilien har enkelte prædikanter, som fx den selverklærede profet og mangemillionær Emmanuel Makandiwa i Zimbabwe,

¹⁵⁰ Fokus er her på pinsekirker og neo-pentekostale, da karismatikere i etablerede konfessioner typisk følger deres kirkesamfunds regler og anvisninger. For tal, se Pew Forum 2011. Lignende påstand om virus som "Satans våben" blev også formuleret i den islamiske kontekst se "Religiøse responser til COVID-19 på et globalt plan".

¹⁵¹ Anderson 2010.

¹⁵² <https://www.dw.com/en/brazil-evangelicals-preach-COVID-19/a-53024007>.

¹⁵³ Grillo 2020.

hævdedet at netop hans tilhængere ikke kan blive smittet. Lignende udmeldinger fra andre prædikanter har fået Uganda til at indlede retsforfølgelse af flere for at sprede sundhedsskadelig misinformation.¹⁵⁴

Disse spektakulære eksempler kan give det indtryk, at karismatiske og pentekostale kristne en bloc har givet anledning til uansvarlig opførsel under COVID-19-krisen. Det er ikke tilfældet. Et flertal har fulgt myndighedernes anbefalinger, udført socialt hjælpearbejde og har i tolkninger og udmeldinger af krisen ikke adskilt sig fra andre kristne kirker.¹⁵⁵ Men da denne gruppering er præget af helt uafhængige og indbyrdes forskellige menigheder, har det været de spektakulære og højtråbende præster, der har påkaldt sig offentlighedens opmærksomhed.

Konklusion

Nærværende artikel har givet et indblik i, hvordan to af de største grupperinger inden for kristendommen har forholdt sig til COVID-19-pandemien. Som man kan se, er der ikke én kristen forståelse eller ét kristent svar på denne krise. Man kommer i sagens natur let til at fokusere på de iøjnefaldende eksempler på præster eller menigheder, der modarbejder myndigheders forsøg på begrænse pandemien, eller som udlægger fænomenet på spektakulære måder. Som det fremgår af ovenstående, har det helt dominerende svar fra kirker og kirkeledere imidlertid været en loyal opbakning til verdslige myndigheder og en stor indsats inden for det diakonale og sociale arbejde, for at afbøde konsekvenserne af den medfølgende økonomiske krise, der særligt har ramt verdens fattigste.

Litteratur

- Allen John L. 2020. "For Pope Francis, quarantine puts two signature causes in conflict", *Crux* <https://cruxnow.com/news-analysis/2020/04/for-pope-francis-quarantine-puts-two-signature-causes-in-conflict/> (set 07.12.2020)
- Anderson, Allan 2010. "Varieties, Taxonomies, and Definitions", s. 13-29 in: id et al. (eds).
- et al. (eds) 2010. *Studying Global Pentecostalism - Theories and Methods*, Berkeley: University of California Press.
- Chaput, Charles J. & Farris, Michael P. 2020. "Unjust Rules for Religious Believers", *First Things* <https://www.firstthings.com/web-exclusives/2020/06/unjust-rules-for-religious-believers> (set 04.12.2020)
- Pew Forum 2011. "Global Christianity – A Report on the Size and Distribution of the World's Christian Population" <https://www.pewforum.org/2011/12/19/global-christianity-exec/> (set 04.12.2020)
- Grillo, Brenno 2020. "Evangelical Churches aggravating Brazil's COVID-19 Crisis", *Brazil Report*, <https://brazilian.report/society/2020/05/12/evangelical-churches-aggravating-brazil-COVID-19-crisis/> (set 04.12.2020)
- Meyer, Birgit, "Pentecostalism and Globalization", s. 113-131, in: Anderson et al. (eds).
- Newport, Frank 2020. "Religion and the COVID-19 Virus in the U.S." <https://news.gallup.com/opinion/polling-matters/307619/religion-COVID-virus.aspx> (set 04.12.2020)

¹⁵⁴ Meyer 2010.

¹⁵⁵ <https://www.bbc.com/mundo/noticias-internacional-52612458>.

- Smith, Gregory A. 2020. "8 facts about Catholics and politics in the U.S." *Pew Research Center* <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2020/09/15/8-facts-about-catholics-and-politics-in-the-u-s/> (set 29.11.2020)
- Supreme Court of the United States 2020. "Roman Catholic Diocese of Brooklyn, New York v. Andrew M. Cuomo, Governor of New York", No. 20A87.
- White, Thomas Joseph 2020. "Epidemic Danger and Catholic Sacraments" *First Things* <https://www.firstthings.com/web-exclusives/2020/04/epidemic-danger-and-catholic-sacraments> (set 04.12.2020)